

Nyomor

»Ne félj, barátom, az éhhaláltól,
A nyomor meglel, ha keres, bárho!...«

énekelte szomorú hangon Ijedt Mudrony Mártyin. Borzas haja, mintha az ijedtségtől tenné, bizonygatóan lobogott a nóta ütemére. Kibükkelt, sápadtkék szeme kitágult, mintha örökös rémületbe merevült volna. Ütemesen ringott a száraz, szögletes, sápadt és megnyúlt, rendkívül sovány arc is a vékony nyakon, a nóta üteme szerint mozgott a csontbőr test is, ez az apró, élénk és rugalmas soványság. Míg az apa így énekelt, ütemre zengtek bele selypítő, bánatos cérnahangocskákon a gyerekek: a hároméves kicsi Zoszja és a kis négyéves Jás:

»Ne félj, barátom, az éhhaláltól,
A nyomor meglel, ha keres, bárhol!...«

Mudrony Mártynak ilyenkor úgy fősajdult, elszorult a szíve, hogy úgy érezte, még a lélek is sír benne.

Mudrony Mártyin olyan szegény volt, hogy nemcsak a faluban, de az egész környéken sem volt szegényebb parasztember mint ő. S a felesége halála még az apró gyermekeket is a nyakába szakasztotta.

Mudrony Mártyin szinte ész nélkül szorgoskodott a ház körül. Elvállalt akármilyen munkát, hogy valamiképen eltarthassa a gyerekeit s a télen fölmelegíthesse őket. Nem emlékszik olyan napra, mikor ő maga is jóllakott volna.

Nem, ilyen napra nem emlékszik, mióta esztét tudja. Az apjánál, a nagyapjánál ugyanilyen nyomor uralkodott, mint nála.

— Úgy látszik, ilyen átkozott fajtából vagyunk! — gondolta Mudrony Mártyin.

Egyszer aztán, össze, mikor már besüvöltözött a szél Mudrony Mártyn kunyhójába, a kétségbeesett Mártynak megdobbant a szíve.

A bíró, Csiszek Nikoláj, tanácskozássra hívta össze a parasztokat. Eljött Mudrony is, de alázatosan meghúzódott a többiek mögött. A bíró háza előtt gyűltek össze a gyepen, egyik vasárnap délután.

A bírón finom fekete ruha feszült. Fején új kalap, fölékesítve egész sor apró csigával s egy hatalmas sárgarézcsattal. Kis lánc az ingén és a derekán négy szíjöv, melyek fölértek a hónaljáig.

— Kedves falubéliek! Egybehívtalak benneteket, mert valamit közölnöm kell veletek. A Római Antal halála előtt odaajándékozott egy hasas tehenet, szép, nagy tarkát annak, aki elkészít egy szentantalt, amelyet aztán elhelyeznénk a falu közepén, fönt a parton Pavloszkék felé, ott a Petrovnál, a Macsulaszék háza alatt. Ez a hely tetszett a legjobban a

* Kazimír Przerwa Tetmajer lengyel regényíró (1865—1940) a modern lengyel próza egyik megteremtője. Kezdetben a romantikusok kitaposott mesyéin haladt, a századforduló után azonban csatlakozott azokhoz a haladó írókhoz, akik meglítetták a lengyel falu igazi problémáit. Különösen figyelemreméltóak a tátrai hegyvidék nyúlványain élő parasztságról írt mély és megrázó elbeszélései.

megboldogultnak, s engem, mint bírót kijelölt a kívánsága végrehajtójául. Hogyha majd elhelyeztük a szentantalt, hozatunk ki a városból egy papot, hogy felszentelje, s azzal már kész is a dolog. A megboldogult Pacskora... akarom mondani Római Antal ehhez a szentantal szoborhoz ideadta a legszebb szál fenyőt a maga tilos-ából. Már ki is választottuk. A fát majd kivágjuk, lenyesetjük, el is szállítjuk. Van-e köztetek olyan, aki ki tudná faragni a szentantalt?

Senki sem felelt. Ki vállalkozik ilyesmire? Az emberek láttak már szobrot az új-targi templomban, meg itt-ott a gyűléseken, ha oda eljuttott valamelyikük néha, de az is ritkán esett meg, mivel sokat kellett menniök az erdő elé, míg a templomhoz értek. Aztán meg, ha láttak is (és persze, hogy láttak) szobrot, egy sem azon törte akkor a fejét, hogy azt a szentet vagy szentasszonyt, tehát akár az Úrjézus Krisztust meg a boldogasszonyt is el tudná-e készíteni.

Hallgattak mindnyájan.

— Nos, — kiáltja egy kis idő múlva a bíró, — nincs senki, aki elvállalná?

Senki sem szólt.

— A tehén — mondja a bíró — szép állat, aztán biztosan hasas is... Én pedig még ráadok két zsák krumplit.

Csiszek Mikoláj bíró nagyon gazdag ember volt.

— Én egy kosbirkát adok rá, — jelentkezett a bátyja, Csiszek Jakab, aki szintén első volt a jómódúak között.

— Én meg egy zsák zabot! — kiabálta be Klamkosz Mihály.

— No, én fél-zsák tavaszi búzát! — kiáltotta Nyevjara Jan.

— A másik felét meg majd én — vágja rá Ksiszják Kuba.

— Én egy malacot adok — töldje tovább Malinovszki Mihály.

— Én pedig egy darab vásznat adok, tudom, hogy az van az aszszonynak.

— Egy ezüst tallért adok! — rikkantotta Pavlik Jásek.

— De nem te adod, hanem, akitől elloptad! — tréfálkozik valaki. Mert Pavlik tolvaj hírében állott.

Általános nevetés robbant ki a parasztek között; aztán, szinte akaratlanul, minden tekintet az öreg Harbut Juszkára esett, akit egyébként csak »Nagyotkének« hívtak s aki a legvagyonosabb gazda volt a környékbeli tíz faluban. Neki nemcsak kaszálója volt az elégen felül, meg kétszáz birkája, ötven darab lábasjószágja a nagyobb fajtából, hanem már a dédapjától, a nagyapjától, aztán az apjától is lopott arany maradt rá, amihez fiatalkorában maga is szerzett, hogy már egész hordóval állt a pincéjében. Pedig ő, ahogy már mindenütt beszélik, szeretne valamicskét le is mosni a lelkéről, noha látszólag még fent hordja az orrát.

A parasztek csak figyelték, végülis Klamkosz megkérdezte:

— Hát te, Harbut?

— Hát én — feleli Harbut lassan mérlegelve gondolataiban a hangot, nehogy túllőjön a megengedhető mércén, de, hogy mégis fölülmúlja valamennyiüknek a számítását, s emellett hozzá méltó ajándékot nyújtson az úristennek... — én majd adok tíz magyar aranyat.

Mind kővé meredtek. Halotti csönd lett úrrá.

— Nahát, ki érzi magát alkalmasnak? — kérdezte a bíró.

De nem felelt senki, senkisé is érezte magát alkalmasnak. Ekkor azonban egyszerre, a hátuk mögöl, remegő torokhangon, szinte kétségbeesetten kiáltja Mudrony Mártýin:

— Én!

— Kicsoda?! Ki?

— Mudrony! A Mudrony Mártyin! Az »Ijedt«! — felelték.

— Mudrony! Te, Mártyin? — kérdezte elcsodálkozva a bíró.

— Én — felelte Mudrony.

— De aztán majd tudod-e te azt?

Mudrony nem kételkedett ebben, meg túlságosan szegény is volt ahhoz hogy kételkedjék.

— És miért nem tudná? — kiált fel magából kikelve Pavlik, aki sajnálta Mudronyt, hogy annyit nyomorgott, noha bolondnak is tartotta, mert nem sikerült rábeszélnie a különféle tolvajlásokra. — Aztán mért nem bírná? Megcsinálja ő!

— Megcsinálja, persze hogy megcsinálja! — Hagyták helyben néhányan... Hisz' Mudrony mindenre képes! Ez kovács is, asztalos is, ha meg azt akarják, gölöncsér is! Megcsinálja, hát!

— Az már igaz, ha valakinek keresnie kell, legjobb, ha Mudrony keres — szólt Klamkosz.

— Úgy is van — ismerte be Csiszek Jakab.

— Hát, te, Harbut, te mit szólsz ehhez?

— Hát, mit mondanék én? Csinálja, aki akarja. Nekem mindegy. Adom ennek, vagy adom annak. Ha Mudrony megcsinálja, akkor neki.

— Nos hát akkor, — mondja a bíró Mudronynak, — holnap ki-döntjük a fenyőfát. De hol szeretsz te jobban dolgozni? Nálam vagy a saját házádban?

— Otthon, a gyerekeknél — felelte Mudrony.

A gazdák elégedetteknek látszottak. Először is azért, hogy a legszegényebb (de még milyen szegény!) fog segíteni a bajon, másrészt meg azért, hogy akadt egy olyan is, kitől igazán nincs mit irigyelni, s végül, mert hittek a Mudrony tehetségében. Megelégedéssel töltötte el őket az is, hogy náluk, az ő falujukban találtak olyan embert, aki elvégzi majd ezt a munkát s nem kell egy ilyen után kérdezősködniök másik faluban, vagy pedig esetleg a városból, Új-Targból hozatniok mestert.

— Ho-hó! Mudrony szegényember, de feje az van neki! — jegyezte meg Klamkosz Mihály.

— Hát, a szegénység mindenre megtanította — mondta Csiszek Jakab.

— Meg, biz azt, mindenre.

— Hej, emberek, de sokat is úzta ám kiskorától fogva! Én már a tízenegyedikben voltam, amikor ő még kisgyerekmódra egyszál ingben nyargalászott. Merthogy megbocsáss, gatyát nem varrtak neki, nem volt miből. És, ha földobtunk egy darab zabkenyeret vagy egy főtt krumpplit, elkapta a levegőben, mint a kutya szokta. Mert szörnyen éhes volt és szegény.

— No, de most majd lábra tud állni ő is. A többi még csak úgy-ahogy, de Harbut tíz aranyáért már egy kis leget is vehet.

— Mért is ne? Persze, hogy venni fog! De még milyet!

— Vége a Mudrony nyomorúságának.

— Úgy él ezután ő is, ahogy emberhez való.

— Senki más, mint maga az úristen ihlette meg a megboldogult Ró-mait akkor.

— Lehet is! De az a Harbut is jóltette, hogy szerzett, mert ha nem volna neki, most nem is adhatna.

— Abban igazad van! De látszik is, hogy isteni előrelátás vezette erre. Hogyha nem lopott volna Harbut, mit adna akkor a szegénynek? Lopjál, de adj is! Azt mondja az isten örök törvénye.

— Aztán csakugyan úgy is van!

Mudrony Mártyin járt-kelt, mintha megbabonázták volna s mintha valami aranyfelhőben lépkedne.

... egy tehén, egy borjú, két zsák krumpli, egy kos, egy zsák zab, két kizsák búza, malac, egy darab vászon, a tallér és — Mudrony Mártyin szinte még önmaga előtt is félt kimondani — a Harbut tíz aranya! Tíz arany! Magyar arany...

Mudrony nem látott még ezüsttallért sem, hát még aranypénzt! — s most lesz ilyen is neki, tíz darab!...

Mikor hazaért, Jás és Zoszja a küszöbön üldögéltek.

— Gyerekek! — kiáltott Mudrony. — Lesz tehenünk, borjúnk, birkáink, malacunk, két zsák krumplink, egy zsák zabunk, két zsák búzánk, vásznunk, ezüsttallérunk és Harbuttól tíz magyar-aranyunk! Édes gyerekeim!

A gyerekek azonban semmit sem értettek ebből. Zoszja kérdezte elsőnek.

— Micsodánk lesz nekünk?

De Mudrony nem ismételte el nekik többé, hogy mijük lesz, hanem felkapta őt az egyik karjára, Jást a másikra, és hol egyiket, hol a másikat kezdte csókolni, arcához szorítani, míg végül a visszatérhetőan örömtől egyet fordult a sarkán a gyerekekkel együtt és hangosan kiáltotta:

»Még azt mondják rólam, hogy nincsen egy holdam!

A nagy Vörös Völgyben fekszik az én földem!«

Fölnevetett, dobantott a lábával, aztán fölugrott, a fejét megrázta, hogy még Jás is elnevette magát, a megriadt Zoszjának pedig sírásra görbült a szája.

Mudrony, mintha megrészegült volna, az ágyra vetette magát és figyelembe sem vette, hogy vacsorára csak egyetlen hideg krumplit evett, mert neki nem jutott több. Éjszaka meg azt álmodta, hogy körülötte hatalmas répamező nőtt és neki olyan hosszú falábakon kellett járnia, amilyeneken a régi időkben jártak az emberek, ahogy az öregek mesélték neki. Ilyeneken mentek egyik településtől a másikig, mivel az egyik itt lakott, a másik meg egész mértfölddel arrább.

Még reggel is vidám volt, mikor fölébredt. Valahogyan nem töprengett azon, hogy mekkora fába vágta a fejszét. A vagyon kavargott a fejében, amit meg kellett kapnia, s egyéb dologra nem jutott hely benne. Mint a holdkóros, járkált körül-körül a kunyhóban; nem evett semmit sem s éppen hogy csak eszébe jutott valami reggelit készíteni magának és a gyerekeknek.

De aztán hirtelen, még a délelőtt folyamán, a bíró két kesely lova állt meg a háza előtt: az első és hátsó végénél megláncolva meghozták a lefaragott fenyőtörzset a szentantal számára.

— Mindjárt fogjál munkához — szólta a bíró szolgálja miközben odahengerítette a fát a Mudrony kis zsupfedeles háza elé. — A bíró azt mondta, hogy megmondjam, minél előbb kész' legyen.

— Meglesz — felelte Mudrony.

A szolgál most a láncokkal összeakasztotta a lovakat, fölugrott az egyiknek a hátára aztán megsuhintotta az ostorát és elügetett.

»Honnan, jó pajtásom? — Mezőről, ménestől, a legény felelte;

Rózsám a pusztákon — Ki szidhat meg érte?!

Hej-hó!«

visszhangzott a dal.

Odajött Jás, odajött Zoszja is és megálltak a fenyőtörzs előtt. Mögöttük állt Mártyin.

A törzs hatalmas volt, megfaragott, fehér, friss és illatos. És rendkívül élettelen. Mártyin házépítéseknél már annyi ilyen fatörzset látott, annyit dolgozott már az embereknek fával az erdőben — de úgy, mint most, még sohasem érezte ezt az érzéketlenséget a kivágott, lefaragott, fehér törzsben.

Lábával meg akarta fordítani, de visszatartotta mozdulatát, — persze, ebből még szentantalt kell csinálnia. A kezével érintette meg és Mártyinnak úgy tűnt, hogy ez hidegebb valamennyinél, melyeket életében megérintett.

Bizonyos babonás félelem szállotta meg és megborzongott.

— Nincs itt min csodálkoznia az embernek — gondolta, — az biztos, hogy benne van a szent...

Mudrony Mártyin rámeresztette szemét a törzsre és most ötlött eszébe, hogy hol is látta ő a templomban valamelyik szentnek a szobrát.

Távrolról, egészen a távolból pedig visszhangzott a szolga éneke:

»Nem úgy folyik a kékvizű osztrák Duna,
Mint a lány, ha legénnyel megy tova!
Hej-hó!«

— Hát persze, ennek jól megy! — motyogta magában Mudrony.

Jás és Zoszja pedig mereven bámult a fenyőre. Aztán Jás megkérdezte:

— Tata, micsoda ez?

— Ez, fiam? Ez egy szent — felelte Mudrony.

— Hát az a »szent« micsoda?

— A szent, gyerekem, az egy szent.

— Persze — győződött meg Jás.

— Tata! — szólt Zoszja.

— Mi az, kicsim?

— Éhesz vadok.

Éhes. A kunyhóban pedig semmi. Néhány burgonya főtt odabent ebédre, dehát azok még nyersekek voltak. Különben semmi egyéb nem volt.

Mudrony Mártyin karjára kapta Zoszját, magához szorította és a szemére hullatta meleg könnyeit.

— Szerencsétlen gyermekem! Egyetlen kincsem! — jajveszékelt.

— Tudod-e, hogy ebben a fenyőtörzsben fekszik egy egész vagyon! Zoszja ezután sohasem lesz éhes, nem fog fájni soha és nem lesz ruhátlan! Soha! Sohasem!

Zokogás fojtotta el a lélegzetét a gyermekei nyomora miatt érzett fájdalomtól és a gyönyörűségtől a bőség gondolatára, amellyel körülvenni szándékozott őket.

— Tata sír, — vette észre Jás.

— Szól — ismételte Zoszja.

Mudrony hirtelen letette Zoszját a földre, beszaladt a házba, előkotort valahonnan egy darab száraz zabkenyeret, a kicsike kezébe nyomta és ismét a fenyőfa szemlélésébe mélyedt.

Nézte, nézte és semmit sem látott... Csak legalább a szolga éneke hallatszanék még!... Míg a hang, ha távolról is, idehallatszott, Mártyin nem érezte magát annyira egyedül a szent mellett, aki a fenyőben aludt.

— Pedig benne van Szent Antal, csak hogy' lehet onnan kihúzni. Hohó, barátom, vele sem boldogulsz másképpen, mint ahogyan jászolt szoktál csinálni, vagy padot, mondjuk, olyan fal tövébe valót... Ki kell mérni és neki a munkának!...

Igen ám, de hogyan.

A jászol az jászol, a pad meg csak pad... Itt azonban ki kell vésélni a fejét, kezét, lábát... Aztán csinálni kell neki orrot, szemet, szájat... Éspedig azt nemcsak úgy, akárhogy, hanem szenthez illően... S még ha az nem volna éppen ilyen szent: a kezdet kezdetétől való, a legelső a szentek között... Ez ugyanannyi, mint Szent János, hogy csakegy kicsivel kevesebb Szent Józsefnél.

Mudrony Mártyin térdre esett. Ledobta fejéről a kalapot, keresztet hányt magára és fennhangon imádkozni kezdett: — Uram Jézuskrisztus, atyja a világnak, add, hogy kifaraghassam ebből a fenyőből azt a szent-antalt, és te meg, Szent Antal, én védelmezöm, segítsél, hogy úgy megcsinálhassalak, hogy mindenki fölismerhessen, hogy éppen te vagy és senki más, mint amilyen az a Vincenti vagy Bartolómeus, ammen! Ammen! Ammen!

Aztán fölkel, föltolta homlokáról a haját és még suttogva mondta: »fazekat sem csinálnak szentek, hanem gölöncsérek«, aztán bement a kunyhóba a gyalúért, vésőért, kalapácsért, fűrészért és minden szerszámért, ami csak volt neki, mert maga sem tudta, mire lehet szüksége ennél a munkánál.

S mintha valamilyen sugalmazást nyert volna, minthacsak az Úrjézus Krisztus és Szent Antal meghallgatta volna az imáját, kezdte viszszyerni önbizalmát.

Ebédre csak éppen beszaladt, hogy leszűrje a burgonyát és oda adja a gyerekeknek, — maga alig valami keveset vett a szájába, — s utána megszokítás nélkül egész napnyugtáig fűrt, faragott, gyalult és méricskelt. Fáradtan, ellankadva és nagyokat szusszantva vetette magát az ágyra, azaz arra, amit ott ágnak szoktak nevezni.

— Nehéz munka ez, de még milyen nehéz, de a jó ló minden szé-náskocsival, a legnehezebből is indít... Mert, ha muszáj, hát muszáj...

Jás meg Zoszja nyugodtan, egymáshoz húzódva aludtak. Jás úgy aludt el, hogy egy fél krumpli a kezecskéjében maradt. Sovány takaró alatt feküdt a két kis vézna alak; az éj pedig már hűvös volt. Mudrony Mártyin ledobta magáról a kabátot, kurta, fehér kabátját — ugyanis semmi egyébbe nem takarózott, mert nem volt mivel — s most ezzel takarta be a gyerekeket.

Ő ködmenben maradt.

De azután, vigyázva, gyöngéden levette kabátját a gyerekekről és a ködment tette rájuk, hogy a gyapjú alatt melegebb legyen.

Már éppen szunnyadóban volt, mikor hallja, hogy a gyerekek fészkelődnek valamiért.

— Jás! — szepegi Zoszja.

Jás csak alszik.

— Jás! — súgja Zoszja hangosabban.

— Mit akarsz? — ébredt fel Jás.

— Add nekem azt a krumplit, amit a markodban tartasz.

— Nem bánom, de...

— Én meg odaadom neked a felét...

— No jó, adjad...

Mudrony Mártyin a fülére szorította kezét és arcát vackába temette, amelyen feküdt.

— Ó, szívecském! Kitartani! Kitartani, szívem! — jajdult fel magában Mudrony.

Kemény álmossal aludt el; semmit sem álmodott és felébredt még virradat előtt. Letérdelt, elmondta a miatyánkot, a ház előtt megmosdott, a fazékban ott találta a tegnapról maradt burgonyát, akkor óvatosan leemelte a gyerekekről a ködment, mert odakint még hideg volt, s újból a kabátjával takarta be őket. Majd fenyőforgáccsal begyújtott, hogy elkészítse a reggelit, aztán kiment folytatni a munkát.

A törzs még a reggeli dús harmattól fénylett a homályos ködben.

Környes-körül sűrű köd ereszkedett a tájra; esőhöz készülődött az idő, már kezdett is szitálni.

Mártyin azonban ügyet sem vetett erre. Megragadta a szekercét és nekifogott faragcsálni tovább a jelzés után, ahogyan előre kifúrogatta.

A reggeli eső lassan indult meg, mint ahogy általában szokta, de aztán annál erősebben nekifogott, majd átcsapott csorgó záporba. Mudrony csak dolgozott tovább.

Éspedig mindaddig, míg Jás meg nem jelent a küszöbön egyszál ingecskében és kibálni kezdett:

— Tata! Tata! Esik az eső! Gyere be!

Utána meg Zoszja dugta ki a fejcskáját s ő is kiabált:

— Tata! Eszik az eső! Gyele!

Mártyin azonban rámosolygott a gyerekeire, s legyintett egyet, jelezve, hogy menjenek a küszöbről. Ő csak faragott és kérte Szent Antalt, hogy álljon el az eső. És délben a szél egy-kettőre szétkergette a felhőket és az égen megjelent a nap.

Nagy, mérhetetlen örömet és megkönnyebbülést érzett Mártyin a szívében. Szépen kiderült, kisütött a nap, — a szent meghallgatta kérését és közbenjárt az isteni hatalomnál szép időért.

Noha még csorgott róla a víz, Mártyin most kétszeres erővel és energiával fűrt, faragott. Már kezdett kialakulni az a része a faragványnak, amelynek a szent fejét kellett volna képeznie.

És eltelt még egy nap, sőt a harmadik is, és éppen a munka negyedik napjára virradó éjjel előestéjén Mudronynak úgy tűnt, hogy készen van a szentantal. Már csak be kellett festeni, de az már könnyen megy. A haját sárgára, szemöldökét feketére, szemeit kékre, az arcát rózsaszínűre, ajkait pirosra, ruháját feketére, a kezét meg a lábát pedig fehérre. Majd reggel mindjárt átmegy a bíróhoz pénzért a festékre és miután készített valami ennivalót a gyerekeknek, beszalad a városba bevásárolni.

Mudrony Mártyin ezen az éjjelen gyönyörű álmot álmodott. Azt álmodta, hogy Szent Antal egy ragyogó zöld mezőn haladt keresztül, melyet rengeteg virág borított, ahogyan az tavasszal szokott lenni, és az ő két gyereket vezetett kezüknél fogva. Jás a jobb oldalán, Zoszja a balján. A gyerekek vidáman rákacagtak, ő meg — elengedvén a kezüket — áldást adott a fejükre. A nap oly gyönyörűen sütött, ahogyan Mártyin még sohasem látta. Vasárnap volt ez, csöndes, derűs és telve virággal. Szent Antal a Mudrony gyerekeivel csak ballagott a mezőn keresztül mind távolabbra és távolabbra, míg aztán belehaladt velük egy aranyszegélyű felhőbe s végül el is tűntek.

Mudrony Mártyin rendkívül üdén és vidáman ébredt. Figyelmetette a gyerekeket, hogy el ne menjenek hazulról és megmondta nekik, hová tette az elkészített ételt, majd átment a bíróhoz.

A bíró épp az udvarban járkált.

— Dícsértessék, — mondja Mudrony alázatosan kalapot emelve.

— Mindörökké! Na, mi újság? — kérdezte a bíró foghegyről.

— Kész van a szent. Elmennék festékért Új-Targba.

— No nézdcsak, nézd! Aztán mennyi kell?

— Honnan tudnám azt? Kell sárga, fekete, fehér, kék, piros meg rózsaszín. Hat szín kell.

— Sok?

— Csak a feketéből kell kissé több... a ruhájához.

A bíró lenyúlt az övéhez, kivett három huszast, átadta Mártynak és azt mondta:

— No nesze, aztán szaladj! Ha megmarad valami, visszahozd!

— Értem, Isten áldja meg! — szólt Mudrony s mélyen meghajolt a bíró előtt, mielőtt távozott.

Megvásárolta a festékeket. Gyötörte az éhség, mivel e'felejtett otthonról ennivalót hozni. Maradt ugyan egy huszasa és tizenhárom krajcárja, de nem merte bántani a bíró pénzét. Pedig a városban sok »gyevrek«, mézeskalács és cukor volt a gyerekek számára! Még ugyanabban a boltban is, hol a festéket vette... Mudrony háromszor bement a Sáfári-utcába és háromszor vissza is tért... Végül nem tudott magán uralkodni: vett a gyerekeknek cukrot a bíró két máriásáért.

Elhatározta, hogy meg fogja mondani a bírónak és vissza is adja neki abból, amit a szenten keres. Egész úton szilárdan élt benne az elhatározás, mikor azonban délután ismét a bíró elé került, nem volt bátorsága, hogy megtegye.

A bíró megnézte a festékeket, biccentett a fejével, aztán visszavette a megmaradt pénzt: egy huszast, négy máriást és egy krajcárt. Ellenben észrevette a föltűnő zavart Mudrony arcán s gyanakvoan kérdezte meg:

— Mennyit adtál?

— Két huszast adtam — habozott Mudrony — meg nyolc máriást és egy krajcárt.

— Nem hazudsz?

— Nem.

— Majd megtudom én azt Laurnál a jövő hétfőn a vásáron — mondta a bíró.

Mudronyt belülről remegés futotta át, de gyorsan összeszedte a gondolatait: a jövő hétfőig még ő is kap pénzt a szentantálért s a bírónak visszaadhatja a két máriást, sőt a vásáron még sörrel is megtiszteli — és a dolog majd elintéződik.

— No, mehetsz most már! — szólt a bíró fölényesen és megfordult, hogy valamit parancsoljon a szolgájának.

— ...Isten áldja meg! — motyogta Mudrony félénken.

— Isten veled!

Nem, nem!... Apró kezeckéit hogy nyujtja majd a cukorért Zoszja! Mekkora lesz Jásnak az öröme!... Nem és nem — legyen, ami lesz, mégis jobban tette, hogy vett...

Nem lopta, csak kölcsönvette... Majd visszaadja!... Még sörrel is megtiszteli a bírót... Ez ugyanannyi, mintha uzsorakamattal adná vissza, de még milyennel!

Zoszja kinyujtotta kezeckéit, Jás rámosolygott.

— Nadon jó — mondta Zoszja.

— Milyen édes! — gyönyörködött Jás.

— Tata, ez cukor? — kérdezte Zoszja.

— Hogy szokták ezt vetni, és hogyan nő? — kérdezte Jás.

Mudrony meg csak adta nekik, adogatta mind egy szemig, míg a kis erszény ki nem ürült.

— Van-e méd? — kérdezte Zoszja.

— Tata, adjál még egy kicsit! — kérte Jás.

Mikor aztán Mudrony átment a szomszédhoz, hogy a festékekhez kölcsönkérjen néhány edényt, Zoszja elszomorodva jegyezte meg: »nincs több!« míg Jás okoskodni próbált: kettőt vagy hatot is el kellett volna vetni belőle, azok jövő tavaszig megnőttek volna.

Mudrony visszaérkezett az edényekkel, bekeverte a festékeket és másnap kora reggeltől kezdve egész nap festette a szentantalt. Szerencsére jó idő lett s a szent megszáradhatott odakint.

Végre elérkezett a nap, amikor már teljesen száraz lett a szobor. Mudrony irányt vett a bíróhoz, hogy jelentse neki: befejezte a munkát. Szerdai nap volt. Másnapra, csütörtökre ünnep esett és a bíró megígérte, hogy eljön megtekinteni a szentet.

Úgy a délutáni órákban Mudrony Mártyn udvarán megjelent a bíró a falu legtekintélyesebb gazdáival. A törzs, mely a fenyőfából faragott szentet képviselte, egy kerek talpon állt, amelyet Mudrony csak úgy hozzátákol.

Megnézte a bíró, megnézte a többi paraszt és egyszerre hatalmas, visszatartatlan röhej tört fel széles mellükből, a villogó sárgarézcsatos övek fölül: — a Csiszkovok, Klamkoszék és Harbuték, akik eljöttek, most hosszan, hangosan és vontatottan nevettek. A félig kinyílt ajtó mögül pedig a megriadt és csodálkozó Jás és Zoszja kandikált feléjük, de aztán újból elbújtak.

Mikor már a gazdák kiröhögték magukat és az övüket megigazították, a bíró megkérdezte a halottsápadt Mudronyt, aki a szobor mögött állott:

— Hát ez micsoda?

Mikor a gazdák nevetni kezdtek, Mudrony semmit sem értett belőle; mikor először nevettek föl, ő szinte a megalégedés megnyilvánulásának magyarázta. Most azonban már megértette.

— Mi ez? — kérdezte a bíró.

A méltóságteljes, erős, jóltáplált gazdák előtt s a szentantal magas alakja alatt állt és remegett egész testében a kis sovány és nyomorult Mudrony.

— Mi akar ez lenni? — ismételte harmadszor is a kérdést Csiszek bíró. Mudrony felelni akart, de a hang megszorult a torkában, s csak makogott valamit, mint a némák.

— Megfulladtál talán, vagy mi van veled? — kérdezte böszülten a bíró. — Felelj, mi ez?

— Szentantal — nyögte Mudrony.

— Bemázolt fenyőfa, de nem szentantal, ebhitűje! — ordította a bíró. Hol a pénz, amit festékre adtam? Azért adtam azt, hogy fenyőfákat fessél vele, mit gondolsz?

Mudrony reszketett, meggörnyedt, a bíró dühe alatt.

— És még a Római fenyőjét is tönkre tette! — hallatszott a bíró öccsének, Csiszek Jakabnak a hangja.

— Azt a fenyőt, melyet a megboldogult ajándékozott a szentnek! — kiáltotta Klamkosz.

— Minek vállaitad el a munkát, ha nem értesz hozzá?! — üvöltötte Malinovszki.

— Hogy ezer ördög vinné el! Hát nem megkérdeztük?! — dühöngött Ksiszák.

— Úgy ám! Kérdeztük-e, te fajankó, te csaló, gazember, tökfes, te?! — kiáltották a parasztok.

Mudrony Mátyint ráta a remegés és az járt az eszébe, hogy ezek itt még meg is verhetik. S ezek azok, akik neki oly szívesen följánlották a zabot, búzát, malacot, birkát. Mudrony Harbut felé emelte a tekintetét, mert ő is eljött, ránézett könyörögve és vergődve, mint a kölyökmacska, melyet a gyerekek kutyák elé akarnak vetni; a legöregebbre tekintett. Harbut ugyanis nem röhögött a többiekkel. Hanem köpött egyet — »pfuj«, csapott a kezével, aztán megfordult és elment.

— Most mi lesz? — szólalt meg Csiszek Jakab.

— Mi lenne, ugyan? — felelte a bátyja, a bíró. — Mudrony megfizeti a fenyőt, a festékre adott pénzt meg nekem visszaadja, aztán kivág egy másik fenyőt a Római erdejében és megcsináltatja a szentet a városban. Ennek így kell lennie! Az szent!

— Az szent! Meg kell lennie! — kiabálták a parasztok. — Ez a megboldogultnak a kívánsága!

Mudrony hol a gazdákra tekintett, hol meg a szentantatra és minden kóválygott már a fejében. Végül is följajdult:

— Hogy' fizetem meg? Honnan?

Ez cseppet sem hatotta meg az összegyűlt parasztok szívét, de azért agyuk működni kezdett.

— Csakugyan — szólott Klamkosz, — honnan fizet majd, amikor semmije sincsen?

Akkor Csiszek Mikoláj bíró ünnepélyesen kijelentette:

— Az még nem baj! Majd ledolgozza nálam... azokat a krajcárokat, melyeken festéket hozott. Mert, ha akarnál is tőle elvenni valamit, ugyan mit veszel el? Most pedig isten veled, szerencsétlen! Kár itt állni tovább!

Ebben a pillanatban bukkant elő a kunyhó szegletéből Zoszja, szájában egy valahol elkallódott és most szerencsétlenségére megtalált szem cukorral.

A bíró észrevette a gyereket is meg a cukrot is, és a kezével mutatta a jelenlevőknek.

— Nézzétek, emberek — mondta, — Mudrony ilyen szegény meg olyan szegény, a gyerekei meg cukrot zabálnak.

— ... Úgy-e — fordult hirtelen Mudronyhoz, minthacsak valami derengett volna a fejében, nem a festékre adott pénzből van ez?

Mudrony hallgatott.

— Szólj, honnan! A festéktől, úgy-e? Te kutyafajzat! Megint lop-tál, mi?

A bíró egyszerre, nem tudni, miért, még méltóságteljesebb lett, mint általában. Abbahagyta a kiabálást és gőgösen odavetette:

— Nos, amennyit elloptál, az a te dolgod. Csakhogy hozzám többé ne gyere munkát kéрни, hogy még továbbra is lophassál.

Ekkor Mudrony a lábaihoz vetette magát.

— Bíró úr! Bíró úr! — nyöszörögte. — Bíró úr, az isten nevére! Semmit nem vettem el, csak azt a két máriást... Csak két máriást... Gondoltam, hogy majd lesz miből visszaadnom! Bocsássa meg nekem, ne

haragudjék! Hisz' az én gyerekeimnek még sohasem volt cukor a szájukban, csak a mások gyerekeinél láthatták... Bíró úr! Bocsássa meg! Én sohasem voltam tolvaj és nem is leszek!... Háromszor is kijöttem a városból és visszamentem, míg megvettem a cukrot... Bíró úr! Hadd tudják meg az én gyerekeim is, hogy milyen az!... A gyerek az gyerek... Az ember az utolsó csepp véréért odaadná értük... Az utolsó csepp véréért, bíró!... Ez az a két máriás és kétszeresen le fogom dolgozni.

A bíró azonban arcán undorral és lenézéssel elfordult tőle s utána, mint hatalom után, a többiek is. Klamkosz még böszön odamorogta:

— Még ha henyéért adta volna, de cukorért!...

Elmentek.

Mudrony meg ottmaradt a fenyőtörzs mellett. Az ajtóban megjelentek a gyerekek és megindultak feléje. Ő csak térdelt lehullott hajjal, lehajtott fejjel, összekulcsolva ujjait jobb és balkezén és kezeit maga előtt lógatván.

Így térdelt még sokáig, míg Jás el nem árulta jelenlétét.

— Tata!

— Mi az?

— Ezek az emberek neked annyit magyaráztak.

— Annyit madaláztak — ismételte Zoszja.

Mudrony Mátyint a téboly környékezte. Úgy, ahogy volt, kalap nélkül, kabát nélkül, vissza sem nézve a gyerekekre, futni kezdett a kunyhójától, futni az erdő felé. Mind tovább rohant, mind mélyebbre az erdőben, le-fel, keresztül a patakon, át a sziklákon, a völgyszoroson, nem nézte: meredek-e vagy egyenes, csak rohant mind tovább és tovább. Utána meg a patakon sziklán, völgyszoroson keresztül rohant a gond, a nyomor, a szenvedés. Megint rúgni és szidalmazni fogja majd őt mert szegény, megint kényszeríti majd, hogy esdekелjen a bíró hatalma előtt és Harbut gazdagságának, hogy dörgölődzék, mint éhes kutya a gazdájához. S tovább fogja kínozni az éhség, a szegénység és a tél, és mostmár örökké tartóan, mindvégig, az a szörnyű gond minden holnap és minden nap miatt... És az a szörnyű megalázkodás a faluban, a kilincselés, hogy van-e valami munka valahol; fetregés az emberek lábainál, földighajlongás, csakhogy életben maradjon, hogy el ne pusztuljon, és hogy a gyerekeivel... Óh, a gyerekek, a gyerekek! A legszegényebb, legpiszkosabb, legnyomorúságosabb gyerekek a faluban, kik mindig éhesek és mindig rosszulöltözöttek, mindig szomorú gyerekek! Kitaszítottak, kicsúfoltak, lenézettek és megvetettek voltak a többi falusi gyerek között! A gyerekei, az ő gyerekei!...

S talál-e majd valami munkát? Egyáltalában gondolhat-e munkára? Lerombolta az önbizalmát, tolvaj lett, lelki erejét elásta a földbe, a földbe! Legalább azt beszélték róla: az Ijedt az szegény, de ellopni egy parát sem fog! Most azonban...

— Ez már a vég — suttogta parázsló ajkakkal. — Mostmár végeztek velem is meg gyerekeimmel is... Eddig a nincstelenség száműzöttje voltam, most száműznek az emberek is... Minden összeomlott fölöttem... még föld sincsen a lábam alatt... Megbukott a lelkem is, a testem is...

Levesse magát egyik szikláról a szakadékba vagy az örvénybe?

Oly kicsikék még s éhesek, árvák, szerencsétlenek és elhagyottak... Jás és Zoszja... Hogy' nevelkednek föl? Hol kóborolnak majd? Szolgálni nem mennek, mert még kicsinyek, s a tél is küszöbön áll...

Az emberek sem veszik magukhoz őket, és ha odavennék is... Jézus, Mária! Még megvernék őket, agyonvernék, agyonfárasztanák, ahogy még a világ nem látott gyereket kizozni!... Vagy pedig a sírás, a könnyek fojtának meg őket, vagy örökre elaludnának! Oh, istenem, istenem! S ottan, a kunyhóban maguk üldögélnek, egyesegyedül a kis éhesek, meggémberedettek, és sírva szólítgatják majd: tata! tata!

De hol van?

Hejnye! Ennyire elbarangolt a kunyhótól! Egész a Vantomhegy alá! hogy hogyan jutott idáig, maga sem tudja!

Elindult haza Mudrony Mártyn, a falu felé, toronyiránt vágott neki az erdőnek, árkon-bokron keresztül.

Késő éjjel rohant be, csaknem hajnal volt már. Bebukott a szobába. A gyerekek magukra húzták az apjuk kabátját s aludtak — bár nem az ágyon, hanem a puszta földön a sarokban, a félelemtől egymáshoz bújva, szorosan egymás mellett, hogy még egy tűt sem lehetett volna közük vetni.

Mudrony Mártynak rájuk szegeződött a tekintete — a kis szobában már világosodni kezdett.

Azután térdreasett s jajveszékelte: — Uramisten, a világnak atyja, légszentett szüzanyám és te is: Szent Antal, én oltalmazóm, — segítsetek meg! Segítsetek! Segítsetek! Esdeklem hozzátok ezekkel a gyerekekkel együtt, kik itt alszanak! A gyerekeimmel kérve kérlék benneteket!

Felugrott a szoba földjéről, felkapta a fafaragó szerszámjait és odaugrott a szentanta-figurához. Új lelkesülés, új erő töltötte el. Már tudta, mi volt benne a rossz, mit kell kiigazítani. Az most nem számít, hogy a festéket elrontja rajta, — ha majd látja, hogy jól faragta ki, minden rendben lesz! Pavlik majd ad neki festékre, Pavlik...

Bízott Pavlikban. Ő nem jött el megtekinteni a szentantalt, mert a bíró nem hívta meg.

— Eh! — gondolta Mudrony. — Mennyi tollat ellopott Pavlik az asszonyoktól, aztán malacot is valahol a vásáron, elcsente a gazdák kamrájából a szalonnát... és nem keresik meg rajta. Harbut meg, aki Liptovban öldösött... — hát, ő gazda!... Így van ez!

És faragott. Újból. Elülről. A fatörzsből, mintha ihletből alkotna, emberi tésztét kezdett kifaragni s kezdte ezt érzéklni is a kezével... Vájta a vésővel s egy éles késsel a gömbölyű felületeket faragta... S úgy tűnt neki, mintha a szentek egész erdejét látta volna... A fák rengetege, vastag ősfenyők rengetege, és mindegyik fában egy szent, igazi szent, mintha élne... S minden fenyőért tíz magyar arany...

Egyszerre elhomályosult a szeme, az agya...

Kinyitotta a szemeit, — hagyott feküdt, arccal a nap felé fordulva, s a nap már magasan járt az égen, de a nedves gyepen a szobor lábánál... Mellette voltak a gyerekei, Zoszja a gyomra iránt állott, ujjja a szájában, Jás meg mellette üldögélt, kezével állát föltámasztva és nagy szemeivel csak nézte őt.

Mudrony hallotta, amint Jás megkérdezte:

— Tata, alszol! Fölébredtél-e már?

És újból kinyitotta a szemét. A nap szinte ugyanazon a helyen állott, ahol az előbb volt, de a fű már fölszáradt a feje alatt. A kicsi Zoszja kezecskéjével az arcát simogatta és sirdogált, az éhségtől persze; Jás meg csak ült előtte, mint előbb is, mozdulatlanul, állát könyökére támasztva, és rámeresztette nagy szemeit.

— Meghalok — villant át Mudrony agyán.
Szörnyű félelem fogta el, fel akart kelni, felkönyökölni, de elsötétültek a szemei.

Azután hallotta, de Jás valahogyan rendkívül halkán beszélt, mindenestre valaki máshoz: — Tata fekszik és alszik kora reggeltől...
Zoszja sírt.

Hol az a Szent Antal, aki a gyerekeket elvezetné arra a virágos mezőre?... Kezecskeiknél fogvást... Baloldalán Zoszja, jobbán meg Jás... Azon a vasárnapon... Az aranyködben... Valahol messze... Az örömbe...

— A szíve repedt meg, — ismerte föl a feje fölött a Pavlik mérhetetlenül halk hangját.

És utána Mudrony Mártynban minden elcsendesedett.

Fordította: Ágoston Mihály

Almási Gábor: „Anya a gyermekekkel“ — Dombormű